

HENRYK MAĆKOWIAK

ZNACZENIE EKSPORTU W TWORZENIU DOCHODU NARODOWEGO W PAŃSTWACH O RÓŻNYM POZIOMIE ROZWOJU GOSPODARCZEGO

Uczestnictwo kraju w międzynarodowej wymianie gospodarczej przynosi gospodarce narodowej różnorodne korzyści i jest istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego.

W tych ogólnie słusznych stwierdzeniach dotyczących roli handlu zagranicznego w gospodarce kraju brak istotnego uzupełnienia, że oddziaływanie to jest bardzo zróżnicowane, gdy porównuje się poszczególne kraje. Jest to zrozumiałe, gdyż uwarunkowania oraz potrzeby wewnętrzne i zewnętrzne wymagają różnych rozwiązań i prowadzą do różnych skutków. Dlatego w niniejszym opracowaniu starano się lukę tę w pewnym stopniu wypełnić przez zrealizowanie dwóch celów: 1) określenie wpływu wybranych czynników na udział eksportu w tworzeniu dochodu narodowego w 127 państwach, znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego, 2) ukazanie zróżnicowania udziału eksportu w tworzeniu dochodu narodowego w badanym zbiorze państw.

Zakres przedmiotowy opracowania obejmuje wyłącznie państwa liczące powyżej 1 mln mieszkańców (wg stanu na 31.12.1992 r.), dla których uzyskano niezbędne dane. W rezultacie przedmiot badań stanowi 127 państw podzielonych na dwie grupy:

- 1) kraje wysoko rozwinięte,
- 2) grupa krajów o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, w której znalazły się kraje rozwijające się oraz kraje Europy Środkowo-Wschodniej i Wspólnoty Niepodległych Państw.

Do krajów wysoko rozwiniętych zaliczono: 16 krajów Europy Zachodniej (14 krajów Unii Europejskiej oraz Norwegię i Szwajcarię), Kanadę, USA, Japonię, Australię, Nową Zelandię i Izrael.

Głównym kryterium wydzielenia powyższych dwóch grup państw była przynależność, bądź jej brak, do OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju). Na tej podstawie w grupie krajów wysoko rozwiniętych znalazły się państwa należące do OECD (według stanu na koniec 1994 r.), ale bez Meksyku i Turcji, z uwagi na niską wartość PNB na 1 mieszkańca w tych dwóch państwach. O włączeniu z kolei Izraela do grupy krajów wysoko rozwiniętych zadecydowała stosunkowo wysoka wartość PNB na 1 mieszkańca oraz umieszczanie tego państwa w tej grupie przez niektóre organizacje międzynarodowe.

Do grupy krajów o niższym poziomie rozwoju gospodarczego postanowiono zaliczyć wszystkie pozostałe państwa.

Handel zagraniczny oddziałuje na życie gospodarcze poprzez (Budnikowski, 1996, s. 85):

- wpływ na wielkość i dynamikę dochodu narodowego poprzez saldo bilansu handlowego (rezultaty handlu zagranicznego wpływają na rozmiary dochodu narodowego wytworzonego w kraju oraz na rozmiary dochodu narodowego przeznaczonego do podziału na cele inwestycyjne i konsumpcyjne),
- wpływ na zwiększenie efektywności gospodarowania za pośrednictwem specjalizacji międzynarodowej,
- wpływ na zmianę struktury dochodu narodowego (dany kraj nie wytwarza wszystkich potrzebnych mu dóbr produkcyjnych i konsumpcyjnych w wystarczającej ilości, a handel zagraniczny umożliwia zmianę struktury rzeczowej produktu narodowego wytworzonego w kraju, na inną strukturę niezbędną dla zaspokojenia potrzeb produkcyjnych i konsumpcyjnych społeczeństwa),
- wpływ na wielkość całkowitego popytu.

O stopniu zaangażowania kraju w wymianę międzynarodową decyduje w dużej mierze polityka ekonomiczna państwa względem zagranicy. Może ona przybierać różny charakter. Od zupełnej izolacji od otoczenia określanej mianem autarkii poprzez protekcyjizm, aż po hołdowanie idei wolnego handlu. Obecnie praktycznie każde państwo uczestniczy w wymianie międzynarodowej. Władze gospodarcze starają się stworzyć możliwie najkorzystniejsze warunki do ekspansji własnego eksportu, by w ten sposób uzyskać przyrost dochodu narodowego, ograniczając równocześnie import, który redukuje popyt na dobra krajowe. Wykorzystywane są w tym celu różne instrumenty zagranicznej polityki ekonomicznej, a zwłaszcza środki polityki handlowej i kurs walutowy.

Zaangażowanie poszczególnych krajów w wymianę międzynarodową, czego wyrazem jest udział eksportu w dochodzie narodowym, kształtowane jest przez sześć grup czynników:

a) zespół czynników geograficznych:

- obszar i położenie, w tym położenie geopolityczne,
- warunki przyrodnicze, w tym zasoby naturalne,

b) potencjał ludnościowy państwa i państw sąsiednich,

c) osiągnięty poziom rozwoju gospodarczego i struktura gospodarki,

d) postęp techniczny,

e) system społeczno-ekonomiczny danego kraju,

f) grupa czynników polityczno-historycznych.

Przedmiotem analizy statystyczno-korelacyjnej uczyniono początkowe trzy grupy czynników, by stwierdzić w jakim zakresie objaśniają one udział eksportu w dochodzie narodowym. Powodem takiej decyzji było to, że mają one w większym stopniu charakter mierzalny, a ponadto choć uwzględnienie wszystkich grup czynników dałoby pełniejszy obraz, to jednak rozmiary opracowania nie pozwalają na tak obszerną analizę.

Oszacowanie znaczenia wybranych grup czynników dla udziału eksportu w produkcji krajowym brutto wymagało zastosowania odpowiednich

metod statystycznych. W tym celu posłużono się współczynnikiem korelacji zarówno prostej jak i wielokrotnej. Określono w ten sposób siłę i kierunek oddziaływania uwzględnionych zmiennych objaśniających na zmienną zależną czyli wskaźnik udziału eksportu w produkcji krajowym brutto.

Zmienne objaśniające udział eksportu w produkcji krajowym brutto są zbiorem 8 następujących cech:

- x₁ – produkt narodowy brutto na 1 mieszkańca kraju w dolarach,
- x₂ – produkt narodowy brutto danego kraju w mln dolarów,
- x₃ – powierzchnia kraju w tys. km²,
- x₄ – liczba mieszkańców kraju w tys. osób,
- x₅ – produkt narodowy brutto krajów sąsiednich na 1 mieszkańca w dolarach,
- x₆ – produkt narodowy brutto krajów sąsiednich w mln dolarów,
- x₇ – powierzchnia krajów sąsiednich w tys. km²,
- x₈ – liczba mieszkańców krajów sąsiednich w tys. osób.

Wszystkie wymienione cechy odnoszą się do roku 1992.

Badanie zależności w obydwu grupach państw rozpoczęto od obliczenia kolejnych współczynników korelacji liniowej między przyjętymi zmiennymi x a wskaźnikiem udziału eksportu w produkcji krajowym brutto czyli zmienną "y" (tab. 1). Współczynniki korelacji obliczone między dwoma zmiennymi oddają tylko częściowy obraz zależności zachodzących w całym układzie. Nie uwzględniają one bowiem jednoczesnego wpływu wszystkich pozostałych zmiennych na zmienną zależną. Dopiero analiza regresji wielokrotnej i wyniki z niej uzyskane pozwalają na całościowe uchwycenie zachodzących zależności (tab. 2).

Tabela 1

Współczynniki korelacji liniowej

Zmienne objaśniające	Zmienna zależna y	
	Państwa wysoko rozwinięte	Państwa o niższym poziomie rozwoju gospodarczego
x ₁	-0,0204	0,3436
x ₂	-0,5324	-0,2050
x ₃	-0,3023	-0,1766
x ₄	-0,5425	-0,1600
x ₅	0,0736	0,1276
x ₆	0,2557	-0,0633
x ₇	-0,3871	-0,1233
x ₈	-0,3622	-0,2025

Źródło: Obliczenia własne.

Tabela 2

Współczynniki korelacji wielokrotnej (R) i współczynniki determinacji (R^2) dla zmiennej objaśnianej (przy uwzględnieniu pełnego zbioru zmiennych niezależnych)

Współczynnik	Państwa wysoko rozwinięte	Państwa o niższym poziomie rozwoju gospodarczego
R	0,668314	0,503207
$R^2 \times 100$	44,66	25,32

Źródło: Obliczenia własne.

Zmienne przyjęte jako niezależne objaśniają w sensie statystycznym w różnym stopniu wielkość udziału eksportu w produkcie krajowym brutto. W przypadku państw wysoko rozwiniętych współczynnik determinacji osiąga wartość ponad 44%, a dla państw o niższym poziomie gospodarczym 25%.

Udział eksportu w dochodzie narodowym wśród państw wysoko rozwiniętych w największym stopniu objaśniają (tab. 1): liczba mieszkańców kraju (x_4), jego potencjał gospodarczy (x_2), a także powierzchnia krajów sąsiednich (x_7) i liczba mieszkańców krajów sąsiednich (x_8). Znamienneą rzeczą jest, że wszystkie powyższe cechy okazały się ujemnie skorelowane ze zmienną zależną (tabela 1). Mniejszą rolę objaśniającą odgrywiają takie cechy jak: powierzchnia kraju (x_3) i produkt narodowy brutto państw sąsiednich (x_6), natomiast niewielkie znaczenie ma poziom rozwoju gospodarczego, zarówno danego kraju (x_1), jak i państw sąsiednich (x_5).

Główne znaczenie dla objaśnienia roli eksportu w tworzeniu dochodu narodowego w grupie państw o niższym poziomie rozwoju gospodarczego ma, w odróżnieniu od państw wysoko rozwiniętych, wielkość produktu narodowego brutto na 1 mieszkańca danego kraju (x_1), dodatnio skorelowana z objaśnianą zmienną. Kolejnymi czynnikami oddziałującymi już jednak w mniejszym stopniu na udział eksportu w produkcie krajowym brutto są: potencjał gospodarczy danego kraju (x_2), liczba mieszkańców krajów sąsiednich (x_8), powierzchnia kraju (x_3), jego liczba mieszkańców (x_4) oraz powierzchnia (x_7) i poziom rozwoju gospodarczego państw sąsiednich (x_5). Warto dodać, że z tych sześciu wymienionych zmiennych dodatnim skorelowaniem ze zmienną zależną charakteryzuje się jedynie ostatnia (x_5). Cechą odznaczającą się tutaj najmniejszym wpływem na badaną zmienną objaśnianą jest potencjał gospodarczy krajów sąsiednich (x_6).

Zauważalne są wyraźne różnice między państwami rozwiniętymi gospodarczo a pozostałą grupą państw w hierarchii cech, które odgrywały istotne znaczenie w objaśnianiu roli eksportu jako czynnika tworzenia dochodu narodowego. Odsetek eksportu w dochodzie narodowym państw uprzemysłowionych wiązał się najsilniej z liczbą mieszkańców kraju, jego potencjałem gospodarczym a w dalszej kolejności z cechami nawiązującymi do powierzchni i liczby ludności państw sąsiednich. Najważniejsze znaczenie dla kształtowania roli eksportu w tworzeniu dochodu narodowego państw znajdujących się na niższym stopniu rozwoju gospodarczego miał natomiast poziom rozwoju gospodarczego danego kraju.

Analiza relacji eksportu do dochodu narodowego w państwach wysoko rozwiniętych wykazała, że najmniejszą wartością tego wskaźnika cechują

się USA i Japonia (tabela 3). Z jednej strony są to kraje przodujące w światowym eksporcie, jak i w całym światowym handlu, co jest wynikiem ich ogromnego potencjału gospodarczego, z drugiej jednak strony dysponują one odpowiednio dużym wewnętrznym rynkiem zbytu by wchłoniąć znaczną część produkcji przemysłowej. W rezultacie, mimo że na liście eksporterów USA zajmują pierwsze miejsce, a Japonia trzecie po Niemczech, to eksport tworzy w tych państwach tylko ok. 10% ich produktu krajowego. Należy dodać, że USA są głównym partnerem handlowym Japonii. Największa też część wysokiego deficytu handlu zagranicznego USA spowodowana została importem sprzętu do elektronicznego przetwarzania danych oraz samochodów i przypada na rosnący i coraz bardziej niekorzystny handel z Japonią. Niski udział eksportu w produkcie krajowym brutto USA i Japonii, silnych ekonomicznie państw o dużym potencjale ludnościowym, potwierdza uzyskane wyniki analizy korelacyjnej w grupie państw wysoko rozwiniętych. Można powiedzieć, że ze wzrostem wielkości dochodu narodowego i liczby ludności w państwach wysoko rozwiniętych maleje udział eksportu w produkcie krajowym brutto tych państw.

Wysoki udział eksportu w tworzeniu dochodu narodowego jest charakterystyczny dla niewielkich krajów uprzemysłowionych (tabela 3). Państwa te, pozbawione w większości wielu surowców i zmuszone je importować, posiadają jednak zbyt mały rynek krajowy, aby móc wchłoniąć produkcję wytwarzaną na wielką skalę. Stąd pojawia się u nich konieczność szukania zewnętrznych rynków zbytu i rozwijania eksportu. Z tego punktu widzenia handel zagraniczny dla krajów małych, wysoko rozwiniętych jest zasadniczym warunkiem efektywnego funkcjonowania gospodarki.

W niewielkich krajach uprzemysłowionych eksport stanowi ponad 30% lub nawet ponad połowę wartości produktu krajowego brutto np.: w Belgii 71%, Irlandii 72%, Holandii 51%, Austrii 37%, Szwecji 37%, Szwajcarii 36%, Finlandii 36%, Danii 35% czy Izraelu 31%. Tylko w Portugalii udział eksportu w PKB jest nieco mniejszy bo wynosi 28%, a w Grecji znacznie mniejszy – 18%. Nie bez wpływu na niższe wartości tego miernika w tych dwóch krajach pozostaje fakt, że odznaczają się one najniższym poziomem rozwoju gospodarczego spośród wszystkich państw zaliczonych do wysoko rozwiniętych.

Do grupy niewielkich krajów uprzemysłowionych włączono również Finlandię i Szwecję, kraje zajmujące co prawda znaczny obszar, ale zamieszkałe przez stosunkowo małą liczbę ludności, stanowiącą potencjalny krajowy rynek konsumentów. Tym samym własne społeczeństwo nie stanowi odpowiednio dużego rynku zbytu dla gospodarek tych państw i eksport staje się ważnym czynnikiem tworzenia ich dochodu narodowego.

Ponad 30% udziału w produkcie krajowym brutto osiąga również eksport w Norwegii (39%) i Nowej Zelandii (31%). W eksporcie powyższych państw jednak, w odróżnieniu od pozostałych o podobnych udziałach eksportu w dochodzie narodowym, wysoki odsetek zajmują surowce. Wskaźnik ten dla Nowej Zelandii wynosi 73% a dla Norwegii 68%. W przypadku Norwegii decydujące znaczenie ma eksport ropy naftowej i gazu ziemnego, natomiast Nowa Zelandia jest eksporterem przede wszystkim: wełny, mięsa, produktów gospodarki leśnej i ryb.

Tabela 3

Udział eksportu w produkcji krajowym brutto państw wysoko rozwiniętych w 1994 r.
(z uwzględnieniem wielkości produktu narodowego brutto na 1 mieszkańca oraz udziału surowców w eksporcie)

Kraj	PNB na 1 mieszkańca w dol. w 1992 r.	% surowców w eksporcie w 1992 r.	% eksportu w PKB ¹				
			≤ 15	16 - 30	31 - 45	46 - 60	> 60
Australia	17 260	65		19			
Austria	22 380	11			37		
Belgia	20 880	19					71
Dania	26 000	33			35		
Finlandia	21 970	18			36		
Francja	22 260	22		23			
Grecja	7 290	47		18			
Hiszpania	13 970	22		22			
Holandia	20 480	37				51	
Irlandia	12 210	28					72
Izrael	13 220	11			31		
Japonia	28 190	2	9				
Kanada	20 710	38			34		
Niemcy	23 030	11		23			
Norwegia	25 820	68			39		
Nowa Zelandia	12 300	73			31		
Portugalia	7 450	17		28			
Szwajcaria	36 080	7			36		
Szwecja	27 010	15			37		
USA	23 240	20	10				
W. Brytania	17 790	18		26			
Włochy	20 460	11		25			

Źródło: *Almanach świata 95*, Real Press, Warszawa-Kraków 1994.

Obliczenia własne na podstawie: *National Accounts. Main Aggregates 1960 - 1994*, OECD, Paris 1996 oraz *World Tables 1995*, World Bank, The Johns Hopkin University Press, Baltimore and London.

¹ Między PKB (produkt krajowy brutto) a PNB (produkt narodowy brutto) występują różnice w sposobie obliczania tych wielkości, a użycie tych dwóch różnych mierników wynikało z dostępności publikowanych danych.

W średnich krajach wysoko rozwiniętych relacja eksportu do PKB kształtuje się na poziomie 22 - 26%. W tym przedziale znalazły się, zajmujące drugie miejsce wśród eksporterów na świecie, Niemcy, jak również: Francja, Hiszpania, W. Brytania i Włochy.

Stosunkowo duży udział eksportu w dochodzie narodowym Kanady (34%) to wynik sąsiedztwa USA, pierwszej potęgi gospodarczej świata, z którą Kanada jest ekonomicznie bardzo ściśle powiązana. Rola bliskości geograficznej na przykładzie tych dwóch państw uwidacznia się w sposób zdecydowany, gdyż eksport Kanady do USA stanowi 77% (1992) jej całkowitego eksportu.

Udział eksportu w tworzeniu dochodu narodowego Australii wynosi natomiast ok. 19%. Przyczynę nie najwyższej wartości tego wskaźnika należy upatrywać w niskich cenach na główne towary eksportowe Australii. Kraj ten jest bowiem dość silnie uzależniony od eksportu surowców, takich jak: węgiel, wełna, pszenica, ruda żelaza, mięso, znajdujących zbyt głównie w Japonii.

O ile w grupie państw wysoko rozwiniętych zróżnicowanie udziału eksportu w dochodzie narodowym i znalezienie się danych państw w określonym przedziale wartości tego wskaźnika dało się w większości przypadków wytłumaczyć wpływem różnych poddanych analizie czynników, o tyle w grupie państw o niższym poziomie rozwoju gospodarczego jest to zadaniem o wiele trudniejszym, choćby ze względu na dużą liczbę badanych państw. Nie ułatwia na pewno tego zadania niska wartość współczynnika determinacji (25%), mającego objaśnić zmienność udziału eksportu w PKB w tej grupie krajów.

Ponieważ z wszystkich uwzględnionych zmiennych niezależnych, głównym czynnikiem objaśniającym okazał się poziom rozwoju gospodarczego danego kraju, to również w dalszej analizie postanowiono się oprzeć o wartość PNB na 1 mieszkańca kraju. Miernik ten przekazuje przybliżony obraz przeciętnego poziomu życia oraz narodowego dobrobytu w poszczególnych krajach.

Z całej grupy państw określanych w opracowaniu mianem krajów o niższym poziomie rozwoju gospodarczego postanowiono wydzielić kraje rozwijające się oraz kraje Europy Środkowo-Wschodniej ze Wspólnotą Niepodległych Państw.

Można stwierdzić, że udział krajów rozwijających się w światowym eksporcie jest mały. Są one nastawione przede wszystkim na eksport surowców do krajów uprzemysłowionych, a z trudem rozwijana produkcja przemysłu przetwórczego trafia w większości na rynek wewnętrzny. Niedorozwój własnego przemysłu przetwórczego sprawia, że w strukturze importu tych krajów dominują maszyny, urządzenia, środki transportu i inne różne dobra konsumpcyjne nie produkowane na miejscu.

W tych krajach rozwijających się, których struktura eksportu zdominowana została przez surowce daje się zaobserwować prawidłowość, że udział eksportu w tworzeniu PKB jest z reguły tym wyższy im wyższym wskaźnikiem poziomu rozwoju gospodarczego odznacza się dany kraj i odwrotnie (tabela 4). Teza ta znajduje w pełni potwierdzenie w odniesieniu

do krajów, dla których głównym towarem eksportowym jest ropa naftowa. Zyski uzyskane ze sprzedaży tego cennego surowca przyczyniają się w dużym stopniu do powiększenia dochodu narodowego kraju, a co się z tym wiąże również wskaźnika poziomu rozwoju gospodarczego, tym bardziej że są to przeważnie kraje o niewielkiej liczbie ludności. Udział eksportu w PKB tych państw jest wysoki i wynosi np. w Zjednoczonych Emiratach Arabskich 68%, Kuwejcie 55%, Arabii Saudyjskiej 40%, Gabonie 62%, a Trynidadzie i Tobago 40%.

Tabela 4

Udział eksportu w produkcji krajowym brutto państw o niższym poziomie rozwoju gospodarczego w 1994 r. (z uwzględnieniem wielkości produktu narodowego brutto na 1 mieszkańca oraz udziału surowców w eksporcie)

Kraj	PNB na 1 mieszkańca w dol. w 1992 r.	% surowców w eksporcie w 1992 r.	% eksportu w PKB ¹				
			≤ 15	16 - 30	31 - 45	46 - 60	> 60
1	2	3	4	5	6	7	8
Europa Wschodnia z WNP w tym:							
Europa Środkowo-Wschodnia							
Albania	520	.		16			
Bułgaria	1330	.				53	
Chorwacja	1900	.			45		
Czechy	2450	.				57	
Macedonia	920	.			44		
Polska	1910	36		24			
Rumunia	1130	24		26			
Słowacja	1930	.					70
Słowenia	6540	.				52	
Węgry	2970	35		25			
b. ZSRR							
Azerbejdżan	740	.				55	
Białoruś	2930	.				46	
Estonia	2760	.					70
Gruzja	850	96			37		
Kazachstan	1680	.		28			
Kirgistan	820	.			34		
Litwa	1310	.					71
Łotwa	1930	.					72
Mołdawia	1300	.			32		
Rosja	2510	.		26			
Ukraina	1820	.		20			
Kraje rozwijające się w tym:							
Afryka							
Algieria	1840	97		23			
Botswana	2790	.					61

1	2	3	4	5	6	7	8
Benin	410	70		27			62
Burkina Faso	300	88	12				
Burundi	210	98	15				
Czad	220	95	13				
Egipt	640	65		21			
Etiopia	110	97	12				
Gabon	4450	96					
Ghana	450	99		25			
Gwinea	510	•		20			
Gwinea Bissau	220	97		19			
Kamerun	820	83		29			
Kenia	310	•			38		
Kongo	1030	97			44		
Lesotho	590	•	15				
Madagaskar	230	81		22			
Malawi	210	96			31		
Mali	310	92		22			
Maroko	1030	45		21			
Mauretania	530	92			43		
Mauritius	2700	33					61
Mozambik	60	•		23			
Namibia	1610	•				53	
Niger	280	98	13				
Nigeria	320	99		22			
RPA	2670	53		24			
Rep.							
Środkowoafryk.	410	56		22			
Ruanda	250	17	7				
Senegal	780	78			36		
Sierra Leone	160	67		17			
Tanzania	110	85			36		
Togo	390	89			32		
Tunezja	1720	27			42		
Uganda	170	99	6				
W.K.S.	670	90				47	
Zambia	290	99			33		
Zimbabwe	570	68			39		
Ameryka Łacińska							
Argentyna	6050	74		23			
Brazylia	2770	42	7				
Boliwia	680	88		17			
Chile	2730	85		28			
Dominikana	1050	80		24			
Ekwador	1070	96		26			
Gwatemala	980	70		19			
Haiti	366	58	4				
Honduras	580	87			41		
Jamajka	1340	45				58	
Kolumbia	1330	68		17			
Kostaryka	1960	73			40		
Meksyk	3470	47	13				
Nikaragua	340	92		24			
Panama	2420	79			37		
Paragwaj	1380	85		27			
Peru	950	80	9				

1	2	3	4	5	6	7	8
Salwador	1170	•	13				
Trynidad i Tobago	3940	70			40		
Urugwaj	3340	59		18			
Wenezuela	2910	89		29			
Azja Pd. i Wsch.							
Bangladesz	220	18	12				
Bhutan	180	•			35		
Chiny	470	21		25			
Filipiny	770	27			35		
Indie	310	29	12				
Indonezja	670	53		28			
Korea Płd.	6790	7		28			
Laos	250	96		21			
Malezja	2790	39					85
Mongolia	100	•				56	
Myanmar	250	97	2				
Nepal	170	6		18			
Pakistan	420	21		16			
Tajlandia	1840	34			37		
Sri Lanka	540	28			32		
Wietnam	280	•		23			
Azja Zachodnia							
Arabia Saud.	7510	99			40		
Iran	2200	96		30			
Jemen	540	•				48	
Jordania	1120	50				49	
Kuwejt	11170	82				55	
Liban	1420	•	10				
Turcja	1980	28		21			
Zjedn. Emiraty Arabskie	22020	96					68
Oceania							
Papua-Nowa Gwinea	950	88			45		

• brak danych.

Źródło: *Almanach świata 95*, Real Press, Warszawa-Kraków 1994.

Trends in Developing Economies 1995, The World Bank, Washington, D.C. 1995.

The World Bank Atlas 1996, The World Bank, Washington, D.C. 1995.

Na odpowiednio wysokim poziomie, bo przekraczającym 50%, kształtuje się udział eksportu w tworzeniu dochodu narodowego krajów czerpiących zyski z wywozu drogocennych surowców mineralnych np.: Botswany i Namibii eksportujących diamenty, czy Jamajki jako jednego z głównych eksporterów boksytów.

Natomiast kraje, eksportujące w przeważającej części mniej cenne surowce kopalne czy surowce pochodzenia roślinnego i artykuły rolno-spożywcze o niskim stopniu przetworzenia, cechuje mniejsza lub niewielka rola eksportu w powstawaniu ich PKB, i w efekcie odznaczają się bardzo niskim wskaźnikiem poziomu rozwoju gospodarczego. Państwa te odczuwają

skutki niskich cen surowców na rynku światowym. Ponieważ na światowych rynkach surowców kopalnych i rolniczych panuje nadwyżka podaży, ceny niemal wszystkich tych produktów spadły od połowy lat 80. Poza niewielu wyjątkami nie wzrosły one od tamtej pory w stopniu, który zapewniłby krajom je eksportującym lepsze szanse rozwoju. Do tej grupy zaliczyć można należące do najbiedniejszych na świecie, takie kraje jak: Benin, Burkina Faso, Burundi, Czad, Etiopia, Ghana, Gwinea Bissau, Madagaskar, Malawi, Mali, Mozambik, Niger, Ruanda, Sierra Leone, Tanzania, Togo, Uganda, Zambia, Haiti, Nikaragua, Boliwia, Laos, Myanmar czy Wietnam.

Powyższe kraje cechują się bądź rozwiniętym w pewnym stopniu przemysłem wydobywczym, bądź wąsko wyspecjalizowanym rolnictwem, co w wielu przypadkach wiąże się z ich przeszłością kolonialną.

W grupie państw afrykańskich zwraca uwagę bardzo wysoki udział eksportu w PKB Mauritiusu (61%). W eksporcie tego kraju dominują jednak nie surowce, lecz artykuły włókiennicze i odzieżowe (50%) znajdujące zbyt na rynkach Unii Europejskiej, głównie W. Brytanii. Tym samym eksport staje się głównym czynnikiem tworzenia dochodu narodowego Mauritiusu i podnosi znacznie wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego ze względu na małą liczbę mieszkańców kraju (ok. 1 mln).

Szybko rozwijające się kraje Azji Południowo-Wschodniej² czyli Korea Płd., Malesja i w mniejszym stopniu Tajlandia, poza wielkością PNB na 1 mieszkańca, wyróżniają się spośród innych państw tego regionu i nie tylko bardzo dużym eksportem w przeliczeniu na 1 mieszkańca, porównywalnym z krajami wysoko rozwiniętymi. Specjalizowana produkcja eksportowa charakterystyczna dla państw nowo uprzemysłowionych uwidacznia się obecnie najbardziej na przykładzie Malesji, gdzie eksport tworzy PKB w 85 procentach. Wskaźnik ten dla Tajlandii kształtuje się na poziomie 37%, a Korei Płd. 28%. Jak zauważa Nakonieczna-Kisiel (1994) państwa te wykorzystywały względnie taną siłę roboczą oraz import licencji i technologii do rozwoju dziedzin wytwarzających dobra standardowe, których produkcji i eksportu w większości przypadków zaniechały kraje wysoko rozwinięte. Ekspansja eksportowa wyrażająca się w szybszym tempie wzrostu eksportu od ogólnej dynamiki dochodu narodowego, sprawia że udział państw nowo uprzemysłowionych w eksporcie światowym systematycznie rośnie.

Eksportując gotowe wyroby przemysłowe, kraje te zaopatrują rynek dóbr wysokiej techniki w najwyższej rozwiniętych krajach świata. Bardzo wysoki jest udział dóbr high - tech w ich całkowitym eksporcie, np. stanowią one 36% eksportu Korei Płd. (por. Zielińska-Głębocka, 1996).

Pozostałe kraje rozwijające się, mimo znacznie niekiedy zwiększonej produkcji, ciągle są uzależnione od eksportu surowców i notują w ostatnich latach spadek wpływów oraz stagnację dochodu narodowego, a wiele popadło w poważny kryzys zadłużeniowy.

Łączny udział eksportu wszystkich krajów byłego ZSRR i Europy Środkowo-Wschodniej w eksporcie światowym jest równy obecnie udziałowi

² W analizie nie uwzględniono z braku danych: Tajwanu i Singapuru oraz nie mającego statusu państwa Hongkongu.

eksportu Holandii, czyli wynosi tylko 3,5% (1994). Rozwój handlu tych krajów z wysoko rozwiniętymi państwami kapitalistycznymi napotykał przez dziesięciolecia na liczne bariery wynikające głównie z różnic politycznych. Przeszkodą w rozwijaniu stosunków handlowych były również mało elastyczne formy organizacji handlu zagranicznego krajów socjalistycznych, a także niska jakość wielu ich gotowych wyrobów. W konsekwencji zdecydowana większość obrotów handlowych tej grupy krajów dokonywała się między nimi. Od kilku lat kraje te usiłują włączyć się do międzynarodowej gospodarki rynkowej, jednakże wzrastająca konkurencja zarówno ze strony państw wysoko rozwiniętych jak i nowo uprzemysłowionych nie ułatwia tego procesu.

Analizując udział eksportu w tworzeniu dochodu narodowego w tej grupie krajów, można zauważyć, że bardzo wysoka wartość tego wskaźnika cechuje nowo powstałe państwa w wyniku rozpadu ZSRR, Czechosłowacji czy Jugosławii (tabela 4). Świadczy o tym wysoki udział eksportu w PKB np.: Estonii (70%), Litwy (71%), Łotwy (72%), Słowacji (70%), Czech (57%), Słowenii (52%), Chorwacji (45%), Macedonii (44%), Azerbejdżanu (55%) czy Białorusi (46%). Mały potencjał ludnościowy sprawia, że rynki narodowe w stosunkowo niskim stopniu wchłaniają produkcję wytworzoną przez gospodarkę tych państw i w rezultacie eksport odgrywa decydującą rolę w powstawaniu ich dochodu narodowego. Relacja eksportu do PKB w krajach bałtyckich (Litwa, Łotwa, Estonia), kształtująca się na poziomie aż 70%, to efekt eksportu przede wszystkim żywności znajdującej zbyt na chłonnym rynku rosyjskim.

Natomiast Słowenia, odznaczająca się najwyższym wskaźnikiem poziomu rozwoju gospodarczego z całej omawianej grupy państw, kieruje swój eksport (maszyny i środki transportowe, towary wysoko przetworzone) głównie do Niemiec.

Odpowiednio niższym poziomem, nie przekraczającym 30%, cechuje się udział eksportu w PKB takich państw jak: Ukraina (20%), Polska (24%), Rumunia (26%), Rosja (26%) czy Kazachstan (28%). Z jednej strony kraje te dysponują już większym potencjałem gospodarczym (szczególnie Rosja), ale z drugiej strony ich rynek wewnętrzny jest na tyle chłonny, by znalazła tam zbyt znaczna część produkcji tych krajów.

Niski udział eksportu w PKB Albanii (16%) tłumaczy zdecydowana dominacja surowców w strukturze eksportu tego kraju.

Należy stwierdzić, że kraje Europy Środkowo-Wschodniej i Wspólnoty Niepodległych Państw charakteryzują ciągle słabe powiązania gospodarcze z resztą świata i niewielki udział w handlu światowym. O niskiej międzynarodowej pozycji gospodarczej tych krajów świadczy tradycyjna, niekonkurencyjna struktura produkcji i wymiany z zagranicą, cechująca się dużym ciągle udziałem surowców i niskoprzetworzonych wyrobów przemysłowych w eksporcie do krajów rozwiniętych.

Podsumowując, można powiedzieć, że udział eksportu w tworzeniu dochodu narodowego wykazuje duże zróżnicowanie zarówno w obrębie państw rozwiniętych gospodarczo, jak i rozwijających się oraz znajdujących się w okresie transformacji społeczno-gospodarczej. Jednak o tym zróżnicowanym udziale eksportu w produkcji krajowym brutto w odniesieniu do

analizowanych państw decydują bardzo często odmienne grupy czynników. Potwierdziła to próba oszacowania znaczenia wybranych czynników dla udziału eksportu w PKB.

W państwach o niższym poziomie rozwoju gospodarczego daje się zaobserwować prawidłowość, że udział eksportu w PKB rośnie wraz ze wzrostem wskaźnika poziomu rozwoju gospodarczego, który okazał się głównym czynnikiem objaśniającym w tej grupie państw.

Zupełnie inaczej przedstawia się relacja między eksportem i poziomem rozwoju gospodarczego w grupie państw wysoko rozwiniętych. W państwach tych wysoki stopień rozwoju gospodarczego powoduje dużo silniejsze oddziaływanie innych czynników ekonomicznych, stąd mniej widoczny staje się związek eksportu z poziomem rozwoju gospodarczego. Mimo, że wysoki poziom rozwoju gospodarczego tych państw decyduje o ich dominacji w światowym eksporcie, to udział eksportu w dochodzie narodowym w największym stopniu objaśniają inne analizowane czynniki, przede wszystkim potencjał gospodarczy i ludnościowy danego kraju.

LITERATURA

- Albinowski St., 1996, *Bogactwo i nędza narodów*, Dom Wydawniczy Elipsa.
- Almanach świata '95*, Real Press, Warszawa-Kraków 1994.
- Kraje Europy Środkowo-Wschodniej w handlu międzynarodowym. Modele i prognozy* (1990), red. J. Kotyński, Warszawa.
- Kwartalnik Statystyki Międzynarodowej*, z. 3 - 4, GUS, Warszawa 1996.
- Międzynarodowe stosunki gospodarcze* (1996), red. A. Budnikowski, E. Kawecka-Wyrzykowska, Warszawa.
- Nakonieczna-Kisiel H., 1994, *Kierunki oddziaływania handlu zagranicznego na wzrost gospodarczy wybranych grup krajów*, "Przegląd Zachodniopomorski", t. 9, z. 4, s. 121 - 150.
- National Accounts. Main Aggregates 1960 - 1994*, OECD, Paris 1996.
- Rocznik Statystyczny*, GUS, Warszawa 1993 i 1994.
- The World Bank Atlas 1996*, The World Bank, Washington, D.C. 1995.
- Trends in Developing Economies 1995*, The World Bank, Washington, D.C. 1995.
- World Tables 1995*, World Bank, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- Zielińska-Głębocka A., 1996, *Handel krajów uprzemysłowionych w świetle teorii handlu międzynarodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

THE SIGNIFICANCE OF EXPORTS IN THE GENERATION OF NATIONAL INCOME IN COUNTRIES AT VARIOUS LEVELS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

S u m m a r y

The aim of the present study was: (1) to determine the effect of selected factors on the contribution of exports to national income in states at various levels of economic development, and (2) to show differences in the generation of national income by exports, and to give an explanation of those differences in the studied set of 127 countries.

No confirmation was found of the common opinion about the generally positive correlation between the contribution of exports to national income and the level of economic development of a country. The contribution depends very often on different groups of factors, as was corroborated by a statistical estimation of the role of selected factors in the contribution of exports to the GDP. Eight explanatory variables were adopted: the Gross National Product of a country, *per capita* GNP, the area of the country, its population, the GNPs of the neighbouring states, the *per capita* GNPs of these states, their areas, and their populations.

In advanced countries, the contribution of exports to national income was most closely associated with their population numbers and their economic potential. These variables turned out to be negatively correlated with the dependent variable. In less advanced countries, the contribution of exports to national income was most strongly dependent on their economic level.

The role of exports in generating national income can be said to be highly diversified, and this refers to all countries, whether economically advanced, developing, or those in the process of socio-economic transformation.

In the group of the most advanced countries, the exports of the USA and Japan contribute the least to their national incomes. Although they are both leading exporters owing to their huge economic potential, their domestic markets are big enough to absorb a considerable proportion of industrial output.

A big contribution of exports to national income is characteristic of small industrialised countries.

What turned out to be a much harder task was accounting for differences in the income-generating capacity of exports in the group of countries at a lower level of economic development. If a country's export structure is dominated by high-priced raw materials (e.g. oil), then as a rule the greater the contribution of exports to national income, the higher the country's index of economic development. In those countries, in turn, which mainly export lower-priced minerals or raw materials of vegetable origin and barely processed farm produce, the exports play a smaller or altogether insignificant role in generating their GDPs; as a result, they have very low indices of economic development. Owing to their specialised, export-oriented manufacturing policy, in the newly industrialised countries of South-Eastern Asia the share of exports in their GDPs is fairly high. Exports play a major role in generating the national income of the small states that came into being after the collapse of the USSR (Estonia, Lithuania, Latvia, Azerbaijan), Czechoslovakia (the Czech Republic, Slovakia), and Yugoslavia (Slovenia, Croatia, Macedonia), where exports often contribute more than 50% to their GDPs.